

Türkiye'nin Domates İhracat Performansı ve Rakabet Gücü

Güçgeldi BASHİMOV

Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde
e-posta: guyc55@gmail.com

Geliş Tarihi/Received:13.01.2016 Kabul Tarihi/Accepted:10.07.2016

Öz: Bu çalışmanın amacı Türk domatesinin uluslararası rekabet gücünü analiz etmektir. Çalışmada Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi (AKÜ) ile birlikte Vollrath'ın Göreli İhracat Avantajı (RXA) indeksi kullanılmıştır. Bu çalışmada 1995-2014 dönemi için Uluslararası Ticaret Merkezinin istatistiki verilerinden yararlanılmıştır. Araştırma bulgularına göre Rusya Türk domatesinin bir numaralı ithalatçısıdır. Bununla birlikte Türkiye son yıllarda Avrupa pazarındaki payını artmaktadır. Araştırma sonucunda Türkiye'nin domates ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu belirlenmiştir. Ancak son yıllarda her iki indeks değeri de sürekli gerilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış ticaret, karşılaştırmalı üstünlük, Türkiye

Turkey's Export Performance of Tomato and Competitiveness

Abstract: The objective of this study is to analyze the competitiveness of the Turkish tomato. In this study, used Balassa's Revealed Comparative Advantage (RCA) index and Vollrath's Relative Export Advantage (RXA) index. The study used International Trade Centre statistical data for the period 1995-2014. Results indicated that Russia is the number one importer of Turkish tomatoes and Turkey has expanded into some European markets. A study found that Turkey has a comparative advantage in tomato. But the value of both indices is constantly decreasing..

Keywords: Foreign trade, revealed comparative advantage, Turkey

1. GİRİŞ

Türkiye tarımsal potansiyeli yüksek ülkelerden biri olup, yüzlerce tek yıllık ve çok yıllık ürünün yetiştirildiği ender ülkelerden birisidir. Sahip olunan farklı coğrafi ve ekolojik koşullar nedeniyle farklı iklim ve toprak isteği olan yüzlerce ürünün üretilmesi mümkün olmaktadır. Türkiye'de entansite derecesinin ve buna paralel kârlılığının da yüksek olması nedeniyle ülke genelinde çok çeşitli meyve ve sebzeler yetiştirilmektedir (Bayramoğlu ve ark., 2009).

Günümüzde Türkiye birçok tarımsal ürünün üretiminde dünyada ilk on sıralamada yer almaktadır. Türkiye domates, kuru meyveler, kayısı, fındık, kiraz, ayva ve incir üretiminde dünyada ilk sıralarda yer almaktadır (Uçum ve ark., 2014). Türkiye uygun iklim koşulları nedeniyle domates üretiminde önemli ülkelerden biridir. Türkiye'nin son yıllarda toplam domates üretim miktarı 11 milyon tonu aşmaktadır. Türkiye bu üretimle dünya sıralamasında dördüncü sırada yer alırken dünyadaki toplam domates üretimin yaklaşık %7'sini karşılamaktadır. Türkiye sebze üretiminin yaklaşık %40'ını domates karşılamaktadır (Şili ve Gündüz, 2014).

Türkiye'de domates, üretim, tüketim ve ekonomideki değeri bakımından sebzeler içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Domates, yetiştirme yapılan bölgelerde çiftçilerin önemli gelir kaynaklarından birisini oluşturmaktadır (Çelik ve Özbay, 2015). Domates aynı zamanda insan beslenmesinde önemli ve vazgeçilmez tarım ürünlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Domatesin taze tüketimi yanında gıda sanayinde dondurulmuş, salça, sos, ketçap, turşu, domates suyu, domates püresi, soyulmuş domates, dilimlenmiş domates, küp şeklinde doğranmış domates, kurutulmuş domates, domates konservesi gibi çok çeşitli kullanım alanlarına sahip olması önemini artırmaktadır (Ertürk ve Çirka, 2015).

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin domates ticaretindeki rekabet gücünü ortaya koymaktır. Çalışmada Türkiye'nin domates üretim ve dış ticaretinin mevcut durumu değerlendirildikten sonra sektörün rekabet gücü analiz edilmiştir. Analiz aşamasında Balassa ve Vollrath tarafından geliştirilmiş olan rekabet gücü indeksleri kullanılmıştır

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Araştırmada Uyumlaştırılmış Mal Tanım ve Kod Sistemi (HS Code) kullanılmıştır. HS sisteminde domates ürününün kod numarası 0702'dir. Araştırmada kullanılan veriler yıllık olup 1995-2014 dönemini kapsamaktadır. Domates üretimi ve dış ticaretine ilişkin veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Uluslararası Ticaret Merkezi'nin istatistik veri tabanından derlenmiştir.

Yöntem

Türkiye domates ürününün karşılaştırmalı üstünlüğünü belirleyebilmek için Balassa ve Vollrath tarafından geliştirilen indekslerden yararlanılmıştır. Balassa geliştirdiği AKÜ indeksini ilk kez 1965 yılında yayınlamış olduğu çalışmasında kullanmıştır. AKÜ indeksi, bir ülkenin belirli bir mal, endüstri veya sektördeki karşılaştırmalı avantajını veya dezavantajını değerlendirmek için kullanılan bir yöntemdir (Ahmad ve Kalim, 2013). AKÜ indeksi, bir malın veya sektörün ülkenin toplam ihracatındaki payı ile söz konusu malın veya sektörün dünyanın toplam ihracatındaki payı arasındaki orandır. Balassa'nın AKÜ indeksi, karşılaştırmalı avantajın altında yatan kaynakları belirlemekten ziyade, bir ülkenin 'açıklanmış' karşılaştırmalı avantaja sahip olup olmadığını saptamaya çalışmaktadır (Utkulu ve İmer, 2009).

Balassa tarafından geliştirilen söz konusu yaklaşımla endüstri-içi analizlerden sektör ve alt-sektör karşılaştırmalarına kadar bir çok alanda ampirik araştırmalar yapılmış ve bu yaklaşım sayesinde bölgesel ve/veya ülkeler arası kıyaslamaların yapılması kolaylaşmıştır (Kök ve Çoban, 2005). Literatürde meyve ve sebze ürünlerinin rekabet gücünü ele alan birçok çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Akgüngör ve ark., (2002) Türkiye'nin domates, üzüm ve turuncuğil işleme sanayi ürünlerinin AB karşısındaki rekabet gücünü, De Pablo Valenciano ve Pérez Mesa (2004) İspanya'nın domates ürününün AB pazarındaki rekabet gücünü, Fidan (2009) Türkiye narenciye sektörünün AB karşısındaki rekabetçilik yapısını, Erkan (2012) Türkiye'nin 7 tarım ürünündeki (kuru incir, kuru üzüm, kuru kayısı, fındık, antep fıstığı, ceviz, badem) uzmanlaşma düzeyini, Zhang (2012) Çin'in elma ihracatındaki rekabet gücünü seçilmiş ülkeler karşısındaki rekabet gücünü, Akhtar ve ark., (2013) Pakistan'ın meyve ve sebze ihracatındaki rekabet gücünü, Mortazavi ve ark., (2013) İran'ın kuru üzüm ihracatındaki rekabet gücünü analiz etmişlerdir. Balassa'nın AKÜ indeksi aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir:

$$RCA_{ij} = \left(\frac{X_{ij}}{X_j} \right) / \left(\frac{X_{iw}}{X_w} \right) \dots \dots \dots (1)$$

Formül 1'de, RCA_{ij} (AKÜ) 'j' ülkesinin 'i' sektörü için açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler indeksini, X_{ij} 'j' ülkesinin 'i' sektörünün ihracatını, X_j 'j' ülkesinin toplam ihracatını, X_{wi} 'i' sektörü dünya ihracatını ve X_w toplam dünya ihracatını göstermektedir. AKÜ indeksi 0 ile ∞ arasında bir değer almaktadır. Eğer indeks değeri birden büyükse o ülkenin ilgili sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu söylenir. Başka bir deyişle, o endüstrinin ülkenin toplam ihracatı içindeki payı, dünya ticaretindeki payından daha büyüktür. Eğer indeks değeri birden az ise ülkenin ilgili sektörde karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğu söylenir (Vlachos, 2001; Havrila ve Gunawardana, 2003).

Zamanla Balassa'nın AKÜ indeksine alternatif olarak birçok yeni indeksler geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi Vollrath'ın indeksidir. Vollrath, Balassa indeksine alternatif olarak üç ölçüm yöntemi geliştirmiştir. Bu ölçümlerden ilki Görelî İhracat Avantajı (RXA) indeksidir. Görelî İhracat Avantajı indeksi belirli bir üründe herhangi bir ülkenin dünya piyasalarında sahip olduğu ihracat payının diğer bütün mallarda dünya ihracatında sahip olduğu paya oranı olarak tanımlanabilir. İndeksin bu özelliği, ele alınan ülkelerin ve malların toplam ihracat (dünya) hesaplanırken dışta tutulmasına ve böylece ele alınan ülke ve malın iki defa hesaplamaya dâhil edilmesini engellemektedir (Altay ve Gürpınar, 2008; Akhtar ve ark., 2013).

Vollrath'ın ikinci ölçüm yöntemi Görelî Ticaret Avantajı (RTA) olup, Görelî İhracat Avantajı (RXA) ile Görelî İthalat Avantajı (RMA) arasındaki fark olarak hesaplanmaktadır. Üçüncü yöntem ise Açıklanmış Rekabetçilik indeksidir. Vollrath'a göre, bu üç indeksin

(RXA, RMA, RC) pozitif değerler alması karşılaştırmalı avantajı, negatif değerler alması ise karşılaştırmalı dezavantajı göstermektedir (Utkulu ve İmer, 2009). Bu üç indeks birlikte ele alındığında Vollrath, RXA indeksinin pratikte daha yaygın kullanıldığını kabul etmektedir (Vollrath, 1991). Vollrath'ın RXA indeksi şöyle formüle edilmektedir:

$$RXA_{ij} = (X_{ij}/X_{nj})/(X_{ir}/X_{nr}) \dots \dots \dots (2)$$

Burada (Formül 2), RXA_{ij} = j ülkesinin i malında görelî ihracat avantajını ifade etmektedir. X = ihracatı, n = geri kalan tüm malları ve r = dünyanın geri kalanını göstermektedir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Dünyada Domates Üretimi

Domates dünyada yaygın olarak yetiştirilen bitkisel ürünlerden biridir. Dünyada domates ekili alan 4,7 milyon hektardır. Son 40 yılda dünya domates ekim alanı hızlı bir artış göstermiştir. 1970-2013 yılları arasında domates ekim alanı yaklaşık 1,5 kat artmıştır. İncelenen dönemde dünya domates üretimi 3,5 kat artarak 35,9 milyon tondan 163,9 milyon tona ulaşmıştır. Domates tarımında birim alandan elde edilen verimde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Genetik mühendisliğinin hızla gelişmesi sonucunda tarımsal üretimde yüksek verimli bitki çeşitleri kullanılmaya başlanmış ve dolayısıyla üretimde önemli düzeyde verim artışı sağlanmıştır. Örneğin, 1970'li yıllarda dünya domates verim ortalaması 19,3 ton iken, 2013 yılında 34,5 tona ulaşmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Dünya domates üretim, ekim ve verim durumu

Yıllar	Ekim Alanı (Milyon Ha)	Üretim (Milyon Ton)	Verim (Ton/Ha)
1970	1,9	35,9	19,3
1975	2,2	47,0	21,3
1980	2,4	52,6	21,5
1985	2,7	65,3	24,1
1990	2,9	76,3	26,3
1995	3,2	87,4	26,7
2000	3,9	110,4	28,3
2005	4,3	129,4	30,2
2010	4,5	152,1	33,5
2012	4,9	161,3	32,7
2013	4,7	163,9	34,5

Kaynak: FAO veri tabanı

Dünya domates üretiminde önde gelen ülkeler arasında Çin, Hindistan, AB, ABD ve Türkiye yer almaktadır (Keskin ve ark., 2010). Çin 50 milyon tonluk domates üretimi ile lider ülke konumundadır. Dünya üretimindeki payı 1995 yılında %15 olan Çin, özellikle 2000 yılından sonra hızlı bir artış göstererek dünya üretimindeki payını %30'lara çıkarmıştır. Günümüzde Çin'in dünya domates üretimindeki payı %30,5'dir. Çin'i 18 milyon ton üretim ile Hindistan (%11), 15 milyon ton ile AB (%9), 12 milyon ton ile Amerika (%7,3), 11 milyon ton ile Türkiye (%6,7) ve 8 milyon ton üretim ile Mısır (%4,9) takip etmektedir. Çin'den sonra domates üretiminde en büyük paya sahip ülke Hindistan'dır. Hindistan'ın yıllık domates üretim miktarı 18,2 milyon tondur. Hindistan'ın domates üretim miktarı 1990-2013 yılları arasında yaklaşık 3 kat artış göstermiştir.

Dünyada en önemli domates üreticilerden biri de AB'dir. Kuzey Avrupa ülkelerinde iklim koşulları nedeniyle meyve ve sebze üretimi sınırlı kalsa da, birçok AB üyesi ülkede yoğun bir şekilde meyve ve sebze üretimi yapılmaktadır (Koç, 2005). Örneğin İtalya, İspanya, Portekiz ve Fransa en önemli meyve ve sebze üretici ülkelerdir. FAO verilerine göre 2013 yılında AB ülkelerinin toplam domates üretim miktarı 15 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Dünya Domates Ticareti

Domates, küresel tarım ürünleri ticaretinde de önemli bir yer tutmaktadır. Dünyada domates ticareti hem miktar olarak hem de değer olarak artış göstermektedir. Dünya domates

ihracatında en büyük payı AB ülkeleri almaktadır. 2013 yılında dünya domates ihracatının %38,9'unu AB ülkeleri gerçekleştirmiştir. AB ülkelerinden sonra önemli ihracatçı ülkeler arasında Meksika, Ürdün, Türkiye ve Fas yer almaktadır. Söz konusu ülkeler arasında en hızlı büyüme kaydeden ülke Türkiye'dir. 2000-2013 yılları arasında Türkiye'nin ihraç ettiği domates miktarı %305 oranında artmıştır. Bunu sırasıyla Ürdün (%215), Fas (%175) ve Meksika (%122) takip etmektedir.

Bugün dünya genelinde domates piyasası yaklaşık 18 milyar dolarlık bir hacme ulaşmıştır. Dünya domates ihracatı 2001-2014 döneminde 3 milyar dolardan 9,3 milyar dolara ulaşmıştır. Dünya domates ihracatında lider konumda olan AB'den 2014 yılında 4,6 milyar dolar değerinde domates ihracatı yapılmıştır. Aynı yılda Meksika'nın domates ihracatı 1,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin domates ihracatı ise 426 milyon dolardır.

Çizelge 2. Dünya domates ihracatında önde gelen ülkeler (Bin Ton)

Ülkeler	2000	2005	2010	2011	2012	2013
AB	1.824	2.291	2.489	2.820	2.793	2.995
Meksika	689	900	1.509	1.493	1.472	1.535
Ürdün	194	285	371	434	418	611
Türkiye	119	250	574	576	560	483
Fas	166	166	372	392	443	457
Dünya	3.796	4.986	7.085	7.432	7.263	7.682

Kaynak: FAO veri tabanı

AB ülkeleri ihracatta olduğu gibi domates ithalatında da ilk sıralarda yer almaktadır. 2013 yılında AB ülkeleri toplam dünya domates ithalatının %42,6'sını gerçekleştirmiştir. Bunu takiben Kuzey Orta Amerika ülkeleri %25,8 ve Asya ülkeleri ise %14,9'luk domates ithalatı yapmaktadırlar. Ülkeler bazında incelendiğinde ABD %21,5; Rusya %11,9 ve Almanya %10,3'lük ile ilk sıralarda yer almaktadır.

Türkiye'de Domates Üretimi ve Dış Ticareti

Domates üretimi

Dünyada en fazla yetiştirilen sebzeler arasında yer alan domates Türkiye'de de önemli bir üretime sahiptir. Türkiye, iklim koşullarının domates yetiştiriciliğine uygun olması ve 1970'lerden itibaren domates işleme sanayisinin de gelişmiş olması ile dünya domates üretiminde ilk sıralara yükselmiştir (Haşim Keskin ve Karakayacı, 2014). Türkiye domates üretiminde Çin, Hindistan, AB ve ABD'nin ardından 4. sırada yer almaktadır. 2014 yılında Türkiye'nin domates üretim miktarı 11,8 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 1970-2014 yılları arasında Türkiye'nin domates üretim miktarı 5 kattan fazla artarak 1,8 milyon tondan 11,8 milyon tona ulaşmıştır. Türkiye'de üretilen domatesin büyük bir kısmı taze tüketime gitmektedir.

Türkiye'de domates verimi 1970 yılında 24,1 ton/ha iken verim artışının yıllar itibarıyla artarak 2014 yılında 64,7 ton/ha ulaşmıştır. Bu değer dünya ortalamasının üzerindedir. Türkiye'de domates verimi son yıllarda kaliteli tohum ve teknolojik üretim sistemlerinin kullanılmasına bağlı olarak artış göstermektedir (Ertürk ve Çirka, 2015).

Çizelge 3. Türkiye’de domates üretim, ekim ve verim durumu

Yıllar	Ekim Alanı (Bin Ha)	Üretim (Bin Ton)	Verim (Ton/Ha)
1970	75	1.810	24,1
1975	100	2.300	23,0
1980	108	3.550	32,9
1985	134	4.900	36,6
1990	159	6.000	37,7
1995	182	7.250	39,7
2000	208	8.890	42,6
2005	201	10.050	49,9
2010	179	10.052	56,1
2012	189	11.350	59,9
2014	183	11.850	64,7

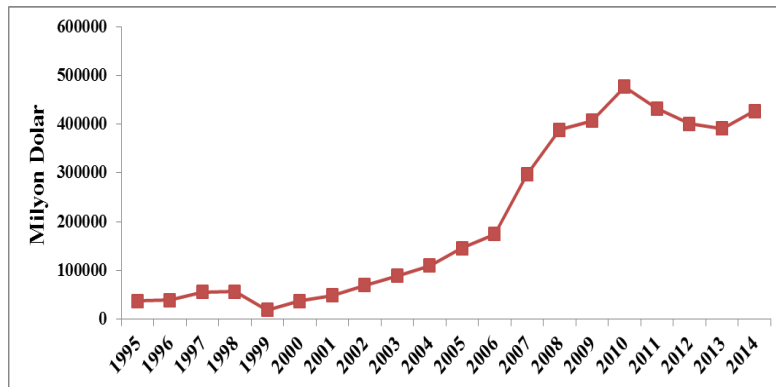
Kaynak: FAO ve TÜİK veri tabanı

TÜİK tarafından yapılan bitkisel üretim istatistiklerinde sofralık ve sanayi domatesi ayrımı 2005 yılından itibaren yapılmaya başlanmıştır. Bu tarihe kadar toplam domates üretiminin yaklaşık 1,5-2 milyon tonunun (%15-% 20) sanayide kullanıldığı kabul ediliyordu. İstatistiklerdeki bu ayırmadan itibaren Türkiye’nin sanayi domatesi üretimi 3 milyon ton civarında gerçekleşmiş (Keskin, 2010) ve 2014 yılında 3,9 milyon tona ulaşmıştır. Yıllan yıla değişmekle birlikte sofralık domates çeşitlerinin üretimi salçalık domates çeşitlerinin üretimi lehine gerilemektedir (Ertürk ve Çirka, 2015). 2005 yılında üretilen domatesin %70,32’sini sofralık çeşitler oluştururken bu rakam 2014 yılında %66,96’a, 2005 yılında %29,68 olan salçalık ya da endüstriyel çeşitlerin oranı 2014 yılında %33,04’e ulaşmıştır.

Domates Türkiye’de, açıkta tarla sebzeçiliği şeklinde ve örtü altı üretimi şeklinde üretilmektedir. Domates yetiştiriciliği Türkiye’nin tümünde mümkün olmakla birlikte, sanayi tipi domates üretiminin iklimin çok daha uygun olduğu Ege ile Batı ve Doğu Marmara Bölgelerinde, sofralık tip domates üretiminin ise; Akdeniz, Ege ve Batı Karadeniz Bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Ertürk ve Çirka, 2015). 2014 yılı itibarıyla Türkiye’de domates üretiminde en önemli üretici bölgeler sırasıyla Akdeniz, Ege ve Doğu Marmara Bölgeleri’dir. Akdeniz Bölgesi domates üretiminin %30,7’sini karşılarken, bu üç bölge toplam üretimin %69’unu karşılamaktadır.

Domates dış ticareti

Türkiye dünya domates ihracatında 5. sırada yer almaktadır. Türkiye domates konusunda net bir ihracatçı ülke konumundadır. Türkiye’nin toplam tarım ürünleri ihracatının %2’sini taze domates oluşturmaktadır. Türkiye’nin domates ihracatı 1995-2014 yılları arasında 10 kattan fazla artış göstermiştir. Türkiye’nin domates ihracatında 2000 yılına kadar hafif bir artış görülürken, izleyen yıllarda ise hızlı bir artış görülmektedir. Domates ihracatı en yüksek seviyesine 476 milyon dolar ile 2010 yılında ulaşmıştır. Bunu izleyen 3 yıllık dönemde ise domates ihracatı sürekli gerilemiş ve 2013 yılında 391 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Domates ihracatı 2014 yılında ise bir önceki yıla göre %9 artarak 426 milyon dolara yükselmiştir. Türkiye’nin domates ithalatına bakıldığında ise mevsime ve verim düşüklüğüne bağlı olarak bazı yıllarda domates ithalatı yapılmıştır.

Şekil 1. Türkiye’nin yıllara göre domates ihracatı

Türkiye'nin domates ihracatında son yıllarda Rusya en önemli ülke haline gelmiştir. 2000 yılında Türkiye domates ihracatının miktar olarak %30'u Rusya'ya yapılırken 2013 yılında bu oran %65,81'e çıkmıştır (Ertürk ve Çirka, 2015). Türkiye'nin Rusya'ya olan domates ihracatı 2014 yılında 275 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Son 5 yıllık dönemde Türkiye'nin Rusya'ya olan domates ihracatı %10 artmıştır. Rusya ile birlikte Orta Doğu ve Doğu Avrupa ülkeleri Türkiye'nin önemli pazarını oluşturmaktadır.

Rekabet Gücü Analizi

Türkiye'nin domates ürününe ilişkin rekabet gücü indeks değerleri Çizelge 4'de sunulmaktadır. Analiz sonucuna göre RCA ve RXA indeks değerleri 1'in üzerinde bulunmuştur. Buna göre Türkiye domates ihracatında rekabet gücüne sahiptir. Domates ürününe ait Balassa'nın RCA (AKÜ) ve Vollrath'ın RXA indeks değerleri incelendiğinde 1995-2014 yılları arasında her iki indekste de bir artış söz konusudur. 1995-2014 yılları için hesaplanan indeks değerleri daha detaylı incelendiğinde 1999 yılına kadar her iki indeks değerinde de genel olarak bir artış söz konusudur. Ancak 1999 yılında RCA ve RXA indeks değerlerinde önemli bir düşüş görülmektedir. İndeks değerlerinin azalmasında 1998 yılında yaşanan Rusya krizinin etkili olduğu söylenebilir. Türk domatesinin bir numaralı pazarı olan Rusya'nın 1998 yılında ekonomik resesyona girmesi sonucu Türkiye'nin domates ihracatı da bundan olumsuz etkilenmiştir. 1999 yılında Rusya'ya olan domates ihracatı bir önceki yıla göre % 60 azalmıştır. İzleyen yıllarda ise Rusya'nın ekonomik anlamda toparlanması ile birlikte Türkiye'nin Rusya'ya olan domates ihracatı da tekrar artmaya başlamıştır.

Domates ürününe ait rekabet gücü indeks değerleri 2000-2010 yılları arasında sürekli artarak 2010 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ancak bunu izleyen yıllarda her iki indekste de tekrar bir düşüş görülmektedir. 2011 yılından sonra dünya petrol fiyatlarının düşüşe geçmesi ile birlikte Türk domatesinin en önemli pazarını oluşturan Rusya ekonomisi zayıflamıştır. Bunun sonucunda Rusya'ya olan domates ihracatında bir azalma görülmüştür. Türk domatesinin önemli bir pazarını oluşturan AB ülkelerinin 2008 krizinden bu yana zayıf bir büyüme trendi göstermesi bu pazara olan domates ihracatının azalmasına neden olmuştur. Ayrıca domates üretiminde rakip durumda olan İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi ülkelerin AB üyesi olması nedeniyle AB pazarına girişte Türkiye'ye nazaran daha avantajlı bir konuma sahip olmaları Türk domatesinin Avrupa pazarındaki rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir (Keskin, 2012).

Çizelge 4. Türkiye domates ürününe ait rekabet gücü indeks değerleri

Yıl	RCA	RXA
1995	3,17	3,20
1996	3,05	3,08
1997	4,13	4,20
1998	3,77	3,83
1999	1,38	1,38
2000	3,07	3,10
2001	3,18	3,22
2002	3,59	3,65
2003	3,19	3,24
2004	3,50	3,57
2005	4,04	4,13
2006	4,29	4,40
2007	5,69	5,92
2008	6,37	6,69
2009	6,95	7,34
2010	7,65	8,09
2011	6,67	6,99
2012	5,82	6,08
2013	5,40	5,61
2014	5,39	5,61

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, sahip olduğu ekolojik yapı ve iklim özellikleri bakımından birçok yaş sebze ve meyve yetiştiriciliği açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Günümüzde Türkiye birçok tarımsal ürünün üretiminde dünyada ilk on sıralamada yer almaktadır. Domates, kuru meyveler, sebze üretiminde yüksek rekabet edebilme şansına sahip olan Türkiye, kayısı, fındık, kiraz, ayva ve incir üretiminde ilk sırada yer almaktadır (Uçum ve ark., 2014).

Bu çalışmada Türkiye'nin tarımsal dış ticaretinde en önemli kalemi oluşturan domates ürününün rekabet gücü analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre Türkiye domates ihracatında rekabet gücüne sahiptir. İncelenen dönemde yıllara göre değişimle birlikte Türkiye'nin domates ihracatındaki rekabet gücü giderek artmıştır. Ancak Türkiye'nin domates ürünündeki rekabet gücü 2010 yılından bu yana gerilemektedir. Türkiye'nin en önemli ticari ortağı olan Rusya ve Avrupa ekonomilerinin son yıllarda zayıf bir büyüme trendi göstermesi sonucu Türkiye'nin bu pazarlara olan domates ihracatı azalmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin domates ihracatındaki rekabet gücü son yıllarda zayıflamaktadır.

Türkiye'nin küresel piyasadaki rekabet gücünün artırılması için katma değeri daha yüksek ürünlerin ihracattaki payının artırılması, lojistik ve pazarlama zincirlerinin etkin hale getirilmesi önem arz etmektedir. Sektörün rekabet gücünün artırılması için ihracata dayalı devlet teşvik politikalarının etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmad, N. ve Kalim, R., 2013. Changing Revealed Comparative Advantage of Textile and Clothing Sector of Pakistan: Pre and Post Quota Analysis, *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 7 (3), s. 520-544.
- Akgüngör, S., Funda Barbaros, R. ve Kumral, N., 2002. Competitiveness of the Turkish Fruit and Vegetable Processing Industry in the European Union Market, *Russian & East European Finance and Trade*, 38 (3), 34-53
- Akhtar, W., Akmal, N., Shah, H., Niazi, M.A. ve Tahir, A., 2013. Export Competitiveness of Pakistani Horticultural Products, *Pakistan J. Agric. Res.* 26 (2), 87-96
- Altay, B. ve Gürpınar, K., 2008. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Bazı Rekabet Gücü Endeksleri: Türk Mobilya Sektörü Üzerine Bir Uygulama, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 10 (1), 257-274
- Bayramoğlu, Z., Çelik, Y. ve Oğuz, C., 2009. Konya İlinde Elma Üretiminin Mevcut Durumu ve Gelişme Olanakları, *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2 (1), 11-15
- Çelik, Ş. ve Özbay, N., 2015. Almon Gecikme Modeli ile Domates Üretiminde Üretim-Fiyat İlişkisinin Analizi: Türkiye Örneği, *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 207-213
- De Pablo Valenciano, J. ve Pérez Mesa, J. C., 2004. The competitiveness of Spanish tomato export in the European Union, *Spanish Journal of Agricultural Research*, 2 (2), 167-180
- Erkan, B., 2012. Türkiye'nin Geleneksel İhraç Tarım Ürünlerinde Uzmanlaşma Düzeyi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi (Online)*, 4 (1), 75-83
- Ertürk, Y.E. ve Çirka, M., 2015. Türkiye'de ve Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi (KDAB)'nde Domates Üretimi ve Pazarlaması, *YYÜ Tarım Bilimleri Dergisi*, 25 (1), 84-97
- Fidan, H. 2009. Comparison of Citrus Sector Competitiveness between Turkey and EU-15 Member Countries, *HORTSCIENCE*, 44 (1), 89-93
- Haşim Keskin, A. ve Karakayacı, Z., 2014. Konya İli Çumra İlçesindeki Domates Üretiminde Domates Güvesinin (Tuta absoluta) Sosyo-Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi, XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 3-5 Eylül Samsun, 688-692
- Havrila, I. ve Gunawardana, P., 2003. Analysing Comparative Advantage and Competitiveness: An Application to Australia's Textile and Clothing Industries, *Australian Economic Papers*, 42 (1), 103-117
- Keskin, G., 2010. Türkiye'de Domates Salça Sanayi ve İç Piyasada Fiyat Değişimleri, *YYÜ Tarım Bilimleri Dergisi*, 20 (3), 214-221
- Keskin, G., Tatlıdil, F.F. ve Dellal, İ., 2010. An Analysis of Tomato Production Cost and Labor Force Productivity in Turkey, *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 16 (6), 692-699
- Keskin, G., 2012. Domates ve Domates Salçası Durum-Tahmin: 2012/2013, *Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü*, Yayın No: 219, Ankara.
- Koç, D., 2005. Yaş Meyve ve Sebze Sektörü Ticaretini Etkileyen Gelişmeler ve Türkiye'nin Rekabet Üstünlüğü Analizi, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara.

- Kök, R. ve Orhan, Ç., 2005. Türkiye Tekstil Endüstrisi ve Rekabet Gücü: AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Analiz Örneği, 1989-2001, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 20 (228), 68-81
- Mortazavi, S.A., Kaliji, S.A., Aminvaran, M. ve Hezareh, R., 2013. Iran's Raisins Export Comparative Advantage and Top Five Raisins Exporter Countries, International Journal of Agriculture and Crop Sciences, 5 (15), 1606-1611
- Şili, Ş. ve Gündüz, O., 2014. Samsun İli Bafra İlçesinde Domates Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi, XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 3-5 Eylül Samsun, 714-719
- Vlachos, I., 2001. Comparative advantage and uncertainty in the international trade of Mediterranean agricultural products: an empirical analysis, *Medit*, 12 (4), 42-49.
- Vollrath, T.L., 1991. A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage, *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127, 265-279
- Uçum, İ., Gülçubuk, B., Berk, A., Korkut, L. ve Saçtı, H., 2014. Kırsal Alanda Tarımda Kalkınmanın Sağlanması Kümelenme Yaklaşımı, XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 3-5 Eylül Samsun, 282-289
- Utkulu, U. ve İmer, H., 2009. Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Avrupa Birliği Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Karşısındaki Rekabet Gücünün Alt Sektörler Düzeyinde Ölçülmesi, *Rekabet Dergisi*, Sayı: 36, s. 3-43
- Zhang, M., 2012. International Competitiveness of the Chinese Apples Industry: A Comparison of Six Countries, *The Ritsumeikan Economic Review*, 62 (3), 424-434.